

DE VESTEN

...Van muur tot Muur

Lucien VAN SCHOORS

De bijdrage vergt enige verduidelijking. De auteur noch de eindredacteur hebben hier een spelfout gemaakt bij de notitie van muur en Muur. Bij 'muur' gaat het om een doodgewone muur, meer bepaald de verdedigingsmuur rond de middeleeuwse stad Geraardsbergen. Bij de tweede schrijfwijze daarentegen is Muur met een hoofdletter geschreven, verwijzend naar de eigennaam de 'Muur' van Geraardsbergen. Rond Geraardsbergen liep tijdens en na de middeleeuwen een versterkte omwalling die de inwoners van de stad moesten beschermen tegen plundersaars en vreemde legers. Deze ommuring die goed zichtbaar is op het schilderij 'Gezicht op Geraardsbergen' (circa 1590) van Joos De Momper de Jonge en op de stadskaat (circa 1560) van Jacob van Deventer, geraakte in verval en werd definitief afgebroken in de 19de eeuw. De vrij gekomen openluchtruimte tussen de Overpoort en de Dierkosttoren werd ingericht als stadsplein en kreeg de naam Vesten, verwijzend naar de gesloopte vestingmuur. De Vesten is tevens een flink hellend plein tussen de Markt en de Oudenberg en vormt de aanloop naar de in wielermiddens gevreesde Muur van Geraardsbergen.

Dat de Vesten meer te bieden heeft dan muren kan u in deze bijdrage lezen; meerdere aspecten van het sociale en het economische leven in de bovenstad van onze geliefde stad Geraardsbergen komen er ruim aan bod.

Stadswal

De naam doet het niet vermoeden, maar de Vesten als straatnaam behoorde eertijds niet tot de straten van de middeleeuwse kern. Geraardsbergen was tijdens de middeleeuwen een ommuurde stad met zes poorten. De huidige Vesten maakte toen deel uit van de verdedigingsmuur en de (droge) walgracht, te situeren tussen de Overpoort of Brusselse Poort - grens tussen de huidige Abdijstraat en de Oude Steenweg - de Parkstraat of 't Rot en het Boerenhol met Dierkosttoren. In zijn historisch werk *De Muur rond Geraardsbergen* vermeldt Jacques De Ro: "... tijdens de raadszitting van 27 oktober 1817 werd besloten een aantal armen tijdens de wintermaanden aan het werk te zetten¹." In 1817 gingen, zoals voorzien, zestig arme werklozen aan de slag om de slopingswerken en vervolgens de nivellering aan te vatten van dit gedeelte van de ommuring. De werkzaamheden werden uitgevoerd tot tevreden-

De stadsvest is goed zichtbaar op het schilderij 'Gezicht op Geraardsbergen' (circa 1590) van Joos De Momper de Jonge

heid van de stadsoverheid, want men heeft het over "*un embellissement remarquable*". In 1819 kreeg architect Louis Roelandt - de gerenommeerde Gentse architect van onder meer het bankiershuis (in empirestijl) van de familie Spitaels

(het huidige Liberale Gebouw op de Markt van Geraardsbergen), de Gentse universiteitsaula, het gerechtsgebouw en de opera van Gent - de opdracht een ontwerp te maken van een '*promenade publique*' op het terrein dat vrijgekomen was

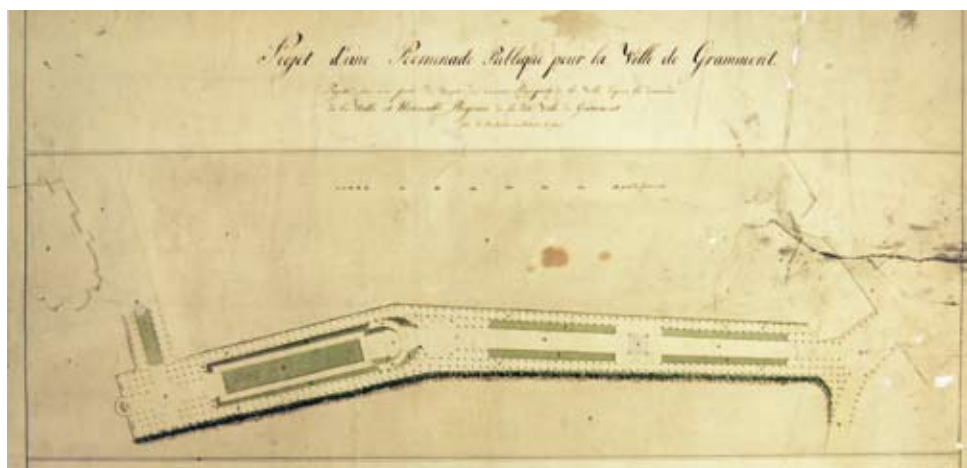
1. J. DE RO, i.s.m. D. SURDIACOURT, M. VAN TRIMPONT, J. COPPENS, L. BEECKMANS, N. DE BROUWER, N. VAN LIEFFERINGE, G. WELLMAN, *De Muur rond Geraardsbergen. Van gesloten naar open stad*, Geraardsbergen, 2009, p. 161 -165.

na de afbraak van de omwalling. Van de uitvoering van het project, met uitzondering van twee rijen bomen, kwam jammerlijk genoeg weinig terecht, en de publieke wandeling kwam in verval. In de daaropvolgende decennia werd rondom het verharde binnenplein een kasseiweg aangelegd, toch was het wachten tot de renovatie in 2008; toen pas kreeg de planning en de realisatie van de Vesten als stadsplein zijn definitieve vorm.

Bij het begin 20ste eeuw spreekt men van de 'Vesten' toen er een straat werd aangelegd en zodoende het plein deel ging uitmaken van de openbare weg. Meerdere inwoners van Geraardsbergen, met op de eerste plaats de Geraardsbergse bourgeoisie en neringdoeners voelden zich aangesproken om zich eind 19de begin 20ste eeuw te komen vestigen op de Vesten. Daarmee was het startsein gegeven om de stadskern verder uit te breiden richting Oudenberg.

Bedrijvige stadsbuurt

Wie oude postkaarten van Geraardsbergen onder de loep neemt zal opmerken dat, naast het bankiershuis van Gustave Spitaels (1873) op de hoek van de Vesten en de Hooiweg en het aanpalend herenhuis van Fernand Borremans (1902), vanaf de eerste helft van de 20ste eeuw aan beide zijden van het plein aan rijbebouwing werd gedaan. De twee hoger genoemde gebouwen hebben architecturale waarde:

Plan "Projet d'une Promenade Publique pour la ville de Grammont, projetée sur une partie du terrain des anciens Remparts de la ville d'après la demande de la Noble et Honorable Régence de la dite ville de Grammont" van de Gentse stadsarchitect Louis Roelandt (circa 1819)

- Het vrijstaande en imposante herenhuis nr. 11 van Fernand Borremans is opgetrokken in neorenaissancestijl met rode baksteen en witte speklagen. In de voortuin groeien hoogstammige bomen. In de volksmond wordt dit omvangrijk herenhuis het 'Kasteelke van de Vesten' genoemd. In 1907 laat Borremans links van zijn woning een bakstenen paviljoen van twee bouwlagen optrekken in dezelfde stijl als zijn woning. Dit paviljoen zal vanaf 1909 in gebruik worden genomen als fabriekje van bronwater. Hij verkoopt zijn mineraal water onder de merknaam *Gerard-Bronnen*. Door zijn commercieel doorzicht weet Borremans zijn product te verkopen in heel het land. In 1931 komt de hele eigendom in handen van textielabrikant Hypolyte Flamant.

- Het hoekhuis nr. 9 met ommuurde tuin, twee verdiepingen en drie traveeën werd door bankier Gustave Spitaels gebouwd. Na zijn overlijden in 1904 komt het bankhuis in handen van zijn zoon Raphaël die het als bankier niet kan waar maken en gaat samenwerken met zijn buurman Fernand Borre-

mans die zoals hoger vermeld de *Gerard-bronnen* uitbaat. Ze werken samen onder de naam *Borremans & Spitaels*. Later produceert Raphaël Spitaels het bronwater onder het merk *Nova-Bronnen*. In 1911 moet Spitaels zijn woning noodgedwongen verkopen².

Naast de productie van mineraal water was er ook een sigarenproductie. Meestal waren het kleine manufacturen waar de sigarenmaker en zijn gezin, soms met de hulp van één of meerdere werknemers, handmatig de sigaren rolden. De sigarenmaker fabriceerde meestal onder meerdere merknamen, waarvan het hoofdmerk meestal officieel gedeponeerd was³.

Brown Emil (huisnr. 80) produceerde onder de merknamen: *First President, Fallieres, Plantador, Fleur de Georgette, Regalia, Andaluza, Flor de John, Pour la Noblesse, Tabarinie, Utile Dulci, El Ministro, Special, Don Diego, Elga, Ultima, Toreros, La Nouvelle Torche, Cosmographie*.

De Mol Cyriel (huisnr. 108): *Concordia, Flor Real, El Cores, L'Incroyable, La Bonitas, Regalia*

2. J. DE RO, *De dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*, Geraardsbergen, 2005, p. 260-264.
3. B. VAN MONTFORT, *Belgische Sigarenfabrikanten*; E. BORREMANS, P. CATTELAÏN e.a., *Tabaksgenot en sigarenglorie*, Geraardsbergen, 1987.

Cabinet, El Regente, Salon Cigare, El Vigo, La Pescadore, La Cienna, Firmesa, La Dentilla, Passe-Partout (gedeponeerd onder nr. 923 op 04/02/1914)

De Mol Emiel (huisnr. 57 & 108),
zoon van Cyriel:
Curadera, Princessas La Bonita, Heralda, Partner, Flor Real, Reine Elisabeth, L'Incroyable, Margaretha van Parma, Vieux Mexique, Molly (gedeponeerd onder nr. 1678 op 18/03/1931), *Passe-Partout* (gedeponeerd onder nr. 1970 op 20/07/1933)

De Moor Jules (huisnr. 19):
Primeros, Clovenier, Delicias

De Smet Victor (huisnr. 62):

In de tonnenmakerij van Casimir Van Hecke was eveneens een estaminet en een 'tir à la carabine'

Beldina (gedeponeerd onder nr. 1006 op 24/09/1919), *Cornelia*

Dijon Nestor (huisnr. 96):
Jano (gedeponeerd onder nr. 1192 op 30/08/1923)

Marckx August (huisnr. 20):
L'Irisco

Paeleman Th. (huisnr. 70):
Judaco

Segers Remi (huisnr. 72):
Felicitas, Senator, Half Coronas, Selectos

Van Der Parre V. & zn. K. (huisnr. ?)
Le Cigare de la Victoire (gedeponeerd onder nr. 1021 op 07/01/1920), *Victoire Rositas*.

Reeds voor de eeuwwisseling (1890) was de tonnenmakerij van Casimir Van Hecke gevestigd bovenaan de Vesten. Daar werden blijkbaar niet alleen houten vaten vervaardigd, maar in hetzelfde gebouw was een stamminee *Au Jardin Des Fleurs* gevestigd waar men

tevens kon karabijn schieten.⁴ Bovenaan de Vesten had eertijds op maandag de wekelijkse veemarkt plaats. De beslissing van de gemeenteraad op 16 oktober 1824 luidde als volgt: "De koemarkt, met de maendelijksche en jaerlijkschejaermarktdagen, voortaan te beginnen met de maand november, zal gehouden worden op de Vesten."⁵ Later werden om praktische redenen een kalkput gegraven - t e voorkoming van mond- en klauwzeer bij het hoornvee - en veebindpalen geplaatst. Tot het einde van de 20ste eeuw kende de wekelijkse veemarkt een vrij groot succes; de meeste landbouwers uit de streek kwamen naar de koemarkt in Geraardsbergen om hun veestapel uit te breiden. Door de verkoop van vee aan huis, kwam de veemarkt echter in verval. In 1997 was er een kortstondige heropbloei door toedoen van de Landbouwcommice Lierde/Geraardsbergen in samenwerking met het stadsbestuur: tijdens de Eerste Toog (eerste maandag van maart) en op paasmaandag konden de 'beestenmarchands' in grijsblauwe

4. J. FLAMANT, J. VAN MELLO, *Het Geraardsbergen van toen*, Brugge, 1985, p. 131-132.

5. M. VAN KERCKHOVEN, *Oud-Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1973, p. 40.

kiel hun vee te koop aanbieden. Een (ver)koop werd afgesloten met 'klap in de hand' en vervolgens bezegeld met een paar pinten of borrels in een van de aanpalende cafés. Op Paasmaandag 1912 had de laatste koemarkt plaats, daarmee kwam een einde aan de veemarkt die bijna twee eeuwen heeft stand gehouden.⁶

Mensen en dingen

De aandachtige voorbijganger zal aan de voorgevel van de woning nr. 76 een gedenkplaat bemerken waarop te lezen staat: "*Hier meegenomen en weggevoerd door de Duitsers in het jaar 1944*" Isabelle Fischlowitz."

Isabelle (Elsa) Fischlowitz was een Joodse en werd geboren op 7 maart 1891 te Geraardsbergen. Zij was de dochter van Ephraïm David Fischlowitz (geboren in het Poolse Krakau op 17 oktober 1849 en overleden in Geraardsbergen op 5 december 1911) en Clementina Laemlé die de Poolse nationaliteit had. Isabelle Fischlowitz was lerares Frans en piano, zij bleef

ongehuwd. Op 11 mei 1944 werd zij door de Gestapo gearresteerd in haar woning en in een vrachtwagen naar de Dossinkazerne in Mechelen gebracht. Op 31 juli 1944 werd ze op transport gezet naar de uitroeiingskampen in Polen.⁸

Aan het benedenplein van de Vesten, in een achtergevel van een woning gelegen aan de Markt kan men nog een nis zien waarin tot voor enkele jaren een beeldje stond van Onze-Lieve-Vrouw-Ter-Nood. Drukker en volksdichter Amaat Mollaert schreef in oktober 1910 een zeer ingetogen gedicht met als titel: "*Onze Lieve Vrouwen ter Nood*"⁹. Wat verderop richting Dierkost, verhindert een kegelvormige bakstenen *empêche-pipi* dat er in het hoekje van een buitengevel wordt geplast¹⁰.

De *kabestrang* - dit is Geraardsbergs voor kaapstander of windas - stond eertijds beneden de Hooiweg. Dit toestel werd voornamelijk gebruikt om de zware kermiswagens op een veilige manier de steile helling van

6. Artikel van J. Lion, in *Het Nieuwsblad*, 2 maart 2013.

7. Op vraag van *Gerardimontium* werd in 2010 het foutieve jaartal 1941 vervangen door 1944.

8. M. VAN TRIMPONT, *De Geraardsbergse Joden die "verdwenen" in Auschwitz. Isabelle (Elza) Fischlowitz Roza Jacoby-Coster, Rebecca en Rosine Jacoby*, in *Gerardimontium*, nr. 225, 2009.

9. M. VAN KERCKHOVEN, *Geraardsbergen: merkwaardige gebeurtenissen en oude gewoonten*, Geraardsbergen, 1981, p. 70.

10. J. DE RO, "*Verboden te waateren*". *Empêche-pipi's in het straatbeeld van Geraardsbergen*, in *Gerardimontium*, nr. 256, p. 33-34.

de Paardenmarkt tussen de Vesten en het Marktplaatsje te laten afdalen naar de Markt.¹¹ Men moet zich indenken dat tractoren of vrachtwagens tot het begin van de twintigste eeuw nog niet tot het dagelijks gebruik behoorden en dat de zware kermiswagens getrokken door zes tot acht oersterke Brabantse trekpaarden eerst via de Abdijstraat naar het plein op de Vesten werden getrokken.

Voor wie van sneeuwpret houdt is de Vesten steeds de uitgelezen plaats geweest. Toen de straten nog niet werden bestrooid met zout, na een winterse sneeuwbuï, kwamen jong en oud plezier beleven aan het glijden op de ijsbaan of het naar elkaar gooien met sneeuwballen; anderen gleden met hun ijsstoel de steile helling van het Grupellopark af, m.a.w. hier was (nog) geen nood om op wintersport te gaan. Het toenemend verkeer dat sneeuwvrije straten eist in de winter, heeft ervoor gezorgd, ook omwille van de verkeersonveiligheid, dat er bij sneeuw- en vriesweer weinig overblijft van de winterpret van weleer op de Vesten.

Voetschrapers

Velen onder ons zijn er al meerdere malen onachtzaam aan voorbij gewandeld, maar op de Vesten zijn nog drie woningen bewaard gebleven waar naast de voordeur in een uitsparing van de voorgevel een voetschraper is ingewerkt.

Dergelijke schoenkrabbers waren de voorlopers van de vloermat aan de voordeur in de gang of hal. Aan een voetkrabber kon men het vuil van zijn schoenen of klompen afschraper. Men mag immers niet vergeten dat de meeste straten en voetpaden eertijds weinig of niet geplaveid waren en dat er soms

modder of uitwerpselen van dieren aan het schoeisel bleef hangen. Zijn schoenen proper schrapen voor men het huis betrad was dus geen overbodigheid. Hopelijk verdwijnen de laatste overgebleven voetschrapers niet uit het straatbeeld.¹²

Herbergen, cafés, estaminets en restaurants

Naargelang meer mensen kwamen wonen op de Vesten rezen vanaf begin van de 20ste eeuw de cafés als paddenstoelen uit de grond. Op een bepaald ogenblik telde het plein en de aanpalende straatjes niet minder dan twintig stamminees. Zoals reeds vermeld bevonden de meeste cafés zich zeer strategisch in de omgeving van de veemarkt, waar vooral op maandag menige pint of borrel werd geledigd. Na de tweede Wereldoorlog daalde dit aantal zeer drastisch. Roger Flamant, die lange tijd een bakkerij had op de Vesten herinnert zich nog meerdere cafénamen: *In Café Boerenhol* (bij Mariëtje) of *Café Dierkost* was eertijds het lokaal van de Gaaibollers gevestigd. Toeristen en buurtbewoners proeven in dit eenvoudige en

vintage café graag van een lekkere schuimende pint. Bij mooi weer kan dit zelfs in het binnentuintje in de schaduw van de middeleeuwse verdedigingsstoren *De Dierkost*. Zoals men op het reclamebord kan zien is hier ook het lokaal van de spaardersclub *De Echte Tooghangers* ondergebracht.

Rechtover *Café Boerenhol* bevond zich eertijds in het hoekhuis op de hoek van de Kapellestraat, de Vesten en het Rot, het estaminet *In den Reuzen*. Dit zal waarschijnlijk het vergaderlokaal geweest zijn van de reuzendragers. In het blind raam kon men lezen: *In Den Reuzen A. Schauteer Estaminet*.

Wegens instortingsgevaar diende het huis binnen de paar dagen gesloopt te worden, oorzaak was een grondverzakking. Dit gebeurde op 27 januari 1997. Grondverzakkingen waren/zijn wel geen alledaags verschijnsel, maar iedereen die op de flanken van de Oudenberg woont weet dat er zich op de getuigenheuvel af en toe grondverschuivingen voordoen. In het *Boeck ofte notitie van alle de*

11. M. VAN KERCKHOVEN, *Oud-Geraardsbergen ...*, p. 40.

12. P. HAEGEMAN, *Voetschrapers in het straatbeeld van Geraardsbergen*, in *Gerardimontium*, nr. 254, 2014.

Ghildebroeders van den H. Sebastianus onderhouden binnen de Keyserlijke Stede van geraertsbertghe begonst met den jaere 1757' of kort gezegd: De Handboogschuttersgilde Sint-Sebastian in Geraardsbergen van de hand van Adam Verschaffel (december 1991) leest men op p. 97 dat er op 7 mei 1842 een buitengewone vergadering plaats had in Den Reuzen, boven het Kapellestraatje (Dierkoststraat) en dicht bij de nieuwe wippe (staande wip) gelegen. Die nieuwe wip werd op 16 mei van dat jaar officieel ingehuldigd door burgemeester Jozef Druwé. De genoemde buitengewone vergadering zal heel waarschijnlijk een occasioneel gebeuren geweest zijn vermits de herberg De Klokke op de Markt de vergaderplaats was van de schuttersgilde (tot 13 augustus 1841). Na 13 augustus 1841 vergaderde men in Den Arend, een herberg die gelegen was in de Pensstraat (Vredestraat). Op 14 april 1907 is hun lokaal verplaatst naar Café Boulevard op de Vesten.

Café Boulevard, later restaurant De

Grill, momenteel vastgoedkantoor Verhasselt Invest. Op een postkaart (circa 1898) merkt men een oude woning in hoevestijl. Dit huis werd afgebroken om het nieuwe café Boulevard te bouwen.

Café De Rechte Lijn (nr. 69). De benaming verwijst naar het clublokaal van de plaatselijke duivenmelkers die maar al te graag hadden dat hun duiven in een rechte lijn en liefst zo vlug mogelijk richting duivenhok vlogen. Hier heeft tevens 'Jonk Giesbeig', de supportersclub van Voetbalclub Jong Geraardsbergen onderdak gevonden.

Café De Muur, tot voor kort 't Kapelleken.

Taverne praatcafé 't Klein Verschil. Staminee Au Jardin des Fleurs, zie hierboven.

Volksvermaak en sport

Wijkfeesten en kermissen kregen ook op de Vesten hun beslag. Elk jaar in de meimaand was het Kermis Vesten. Op zaterdag werden de feestelijkheden geopend met een wandelconcert. Op zondag werden de activiteiten verder gezet met 'een monsterolucht' uit Quievrain. In de namiddag had er een 'Grote Velokoers' voor nieuwelingen plaats en om 20 uur ging het 'Groot Volks- en Operetteconcert' van start opgeleust door de Stedelijk Fanfare St.-Cecilia. 's Maandags werd vanaf de vroege uurtjes een 'Grote Vee-

markt' gehouden, in de namiddag gevolgd door 'Cabaret in Openlucht' of nog een 'Velokoers'. Op dinsdagavond was er na de 'Trekking van de Tombola' (hoofdprijzen: velo, zetel, luster... enz.) een 'Volksbal'. Op donderdagavond werd de kermisweek afgesloten met een 'Prachtig Turnfeest' door de turnmaatschappij Rust Roest en een kunstconcert door de Fanfare De Verbroedering.

In wielermiddens is de Vesten als aanloop naar de befaamde Muur bijna zo populair als de Muur zelf. Er kan geen interessante koers zoals de Omloop Het Volk/Het Nieuwsblad of de Ronde van Vlaanderen de Oudenbergstad aandoen of de Vesten ligt/lag op het parcours. Sinds 2012 heeft ook de populaire Eneco Tour een ritaankomst op de flanken van de Vesten en ook de Grote Stadsprijs van Geraardsbergen, Belgisch oudste kermiskoers, steekt elk jaar de Vesten over, maar het zijn vooral de getrainde wieltoeristen die juist in de weekends de helling op fietsen, op weg naar 'hun Mekka', de top van de Oudenberg.

Lucien VAN SCHOORS
lucvanschoors@skynet.be

